

Łódź, dnia 2 stycznia 2024 roku

dr hab. Marcin Brzozowski
PWSFTviT im. L. Schillera w Łodzi

Recenzja osiągnięć artystycznych i dorobku naukowego w postępowaniu o nadanie stopnia doktora habilitowanego sztuki w dyscyplinie sztuki filmowe i teatralne Pani dr Idze Gańczarczyk. Osiągnięcie naukowe zgłoszone jako podstawa do nadania stopnia: scenariusz i dramaturgia spektaklu „Środula. Krajobraz Mause” w reżyserii Remigiusza Brzyka, zrealizowanego w Teatrze Zagłębia w Sosnowcu (premiera 28 października 2022 roku).

Autoreferat dr Igi Gańczarczyk to poruszający opis pracy nad scenariuszem i dramaturgią spektaklu „Środula. Krajobraz Mause” w reżyserii Remigiusza Brzyka, tworzonych na styku sfery prywatnej i publicznej w wielowymiarowym procesie kompletowania wspomnień i odzyskiwania pamięci o miejscu Zagłady sosnowieckich Żydów. Pani Iga wskazuje na osobistą genezę przedstawionego w postępowaniu projektu. W sosnowieckiej dzielnicy Środula w latach 1942-1943 utworzone zostało sosnowieckie getto, na przełomie lat 70 tych i 80 tych minionego wieku Środula stała się osiedlem, którego historia, tożsamość i pamięć zabudowane zostały blokami z wielkiej płyty. W jednym z nich dorastała Pani dr Iga Gańczarczyk. Powodem tworzenia scenariusza i spektaklu jest potrzeba odszukania i ponownego zakorzenienia w świadomości prywatnej i publicznej pamięci o historii dzielnicy, jednocześnie pragnienie odnalezienia „brakujących” części dzieciństwa i młodości przeżytych na osiedlu, na które z perspektywy czasu trudno jest spojrzeć jak na pejzaż po katastrofie.

Pani dr Iga Gańczarczyk wskazuje, że praca nad scenariuszem i spektaklem zaczynała się „w próżni” i miała formę badań podstawowych i pionierskich. Stała się w praktyce tworzeniem mapy dostępu do źródeł narracji i wspomnień oraz zbierania

i zszywania fragmentów wykorzenionej historii dzielnicy i losów jej mieszkańców. Na mapie zaznaczono 4 punkty. Punkt pierwszy, inicjujący proces odzyskiwania pamięci to komiks „Maus” Arta Spiegelmana. Punkt drugi – to kręcony w 1980 roku w Sosnowcu i na Środuli film „Mur” („The Wall”) w reżyserii Roberta Markowitza i Jerzego Antczaka w roli drugiego reżysera. Dla potrzeb filmu zaadaptowano powieść autorstwa Johna Hersey’a o powstaniu w getcie warszawskim. Powodem zaproszenia ekipy filmowej do Sosnowca był fakt wyburzania starej zabudowy Środuli pod budowę nowych bloków. Uderzające są słowa dr Igi Gańczarczyk: „W zdetonowanych budynkach i w ruinach można było nagrywać sceny z wybuchu powstania w getcie warszawskim: sceny walk, pożarów i wojennej zawieruchy. O ironio, historia o powstaniu w getcie warszawskim została nakręcona na terenie byłego getta sosnowieckiego. Upamiętniając jedno wydarzenie, zatarto całkowicie pamięć o drugim”. Punkt trzeci „Moje osiedle” wyznaczający drogę w stronę bliskiej i osobistej perspektywy, o której autorka pisze: „Zależało mi, żeby ją ujawnić nie tylko dlatego, że uwierzytlniała zajmowanie się przeze mnie tym tematem, ale przede wszystkim dlatego, że w moim spóźnionym o wiele lat odkryciu dotyczącym przeszłości dzielnicy, w której się wychowałam, kryło się największe napięcie między różnymi poziomami pamięci”. Punkt czwarty „Skażony krajobraz” określał szlak do źródeł pamięci miejsca poprzez badanie środowiskowej historii Zagłady. W praktyce oznaczało to uchwycenie śladów historii poprzez badania terenowe służące analizie morfologii terenu, przyrody, nielicznych wciąż obecnych w krajobrazie detali architektonicznych dawnej Środuli.

Mapa zawierająca wspomniane cztery punkty odniesienia stawała się w toku pracy nad scenariuszem i dramaturgią spektaklu coraz bardziej szczegółowa, mianownik jej skali był coraz mniejszy. Nanoszone były na nią kolejne punkty, perspektywy, świadectwa, narracje po to, aby stać się w efekcie scenariuszem spektaklu i bezcennym archiwum przywracającym pamięć o biografii dzielnicy.

Tekst trzynastego kadru komiksu „Maus” Arta Spiegelmana stał się dla autorki „ramą, która pozwalała nadpisywać kolejne narracje: od rozpoznania miejsca, obiektu lub wydarzenia do uczynienia go bardziej widzialnym”. Ważną częścią tego procesu była przebogata kwerenda archiwów prywatnych i publicznych oraz analiza materiałów źródłowych, wśród których były m.in. książka Artura Żaka „Środula – historia zapomnianej dzielnicy”, projekt fotograficzny „Niewinne oko nie istnieje” Wojciecha Walczyka, publikacje będziańskiej Fundacji Brama Cukermana, Stowarzyszenia I like Zagłębie, film dokumentalny „(Nie)Zapomniani - historia sosnowieckiej społeczności żydowskiej” w reżyserii Bartosza Bednarczuka, książka Martina Pollacka „Skażone krajobrazy”, publikacje Jacka Małczyńskiego, Romy Sendyki, artykuł „Żałoba

i postpamięć” Marianne Hirsch, „MetaMaus” - książka wydana przez Artę Spiegelmana z okazji 25-lecia premiery „Mausa”, wywiad z Itą Majzner będący świadectwem Jej pobytu w getcie na Środuli, książka Avihu Ronena „Skazana na życie. Dzienniki i życie Chajki Klinger”.

Dzieło dr Igi Gańczarczyk jest ważną interwencją artystyczną w której, głównym bohaterem staje się miejsce. Realizacja teatralna w tym przypadku działa w dużej mierze poza doświadczeniem teatralnym, tworzy nową lokalną rzeczywistość, inicjuje spotkania, angażuje członków społeczności, przywraca pamięć i świadomość.

Istotny z punktu widzenia rozwoju dyscypliny jest opis rozwiązań dramaturgicznych i inscenizacyjnych służących budowaniu struktury przenikających się, ścierających i nadbudowujących narracji, a także opis wykorzystanych w pracy narzędzi służących budowaniu obecności aktora, który nie gra roli, lecz uczestniczy w procesie odzyskiwania pamięci.

Lektura autoreferatu Pani dr Igi Gańczarczyk jest wielkim przywilejem, odbieram go poprzez osobistą perspektywę chłopaka, który wychowywał się w latach 80 tych na terenie dawnego getta łódzkiego i mieszkał w bloku oddalonym 100 m od cmentarza żydowskiego. Mam inne niż dr Iga Gańczarczyk doświadczenia związane z dorastaniem w miejscu Zagłady, wszak w centrum Bałut wciąż obecne były miejsca o niej zaświadczące, a pamięć o niej była mniej lub bardziej zakorzeniona w świadomości łodzian. Proces erozji jednak trwa. W mieście, w którym działa Centrum Dialogu im. Marka Edelmana, a pamięć o czasie Zagłady jest pielęgnowana i pogłębiana, co roku pod zabudowę deweloperską burzone są kolejne bałuckie drewniaki i kamienice będące pomnikami pamięci. Patrzenie na ten proces poprzez lekturę arcyważnego tekstu dr Igi Gańczarczyk staje się jeszcze trudniejszym doświadczeniem.

Pani dr Iga Gańczarczyk ma znaczący dorobek artystyczny. Stworzyła dramaturgię, w tym adaptacje i autorskie scenariusze do ponad dwudziestu spektakli. Jej twórczość była wielokrotnie nagradzana i doceniana przez publiczność oraz środowisko teatralne. Współpracowała z wieloma uznanymi reżyserami m.in. Eweliną Marciniak, Cezarym Tomaszewskim, Janem Klatą, Katarzyną Szyngierą, Marcinem Podstawnym oraz wieloma teatrami i instytucjami kultury w Polsce i zagranicą, m.in.: z Narodowym Starym Teatrem w Krakowie, Teatrem im. J. Słowackiego w Krakowie, Nowym Teatrem w Warszawie, z Teatrem Dramatycznym i Teatrem Powszechnym w Warszawie, z TR Warszawa i z Théâtre de la Ville w Paryżu, z Teatrem Polskim w Bydgoszczy, z Teatrem Zagłębia w Sosnowcu, ze Studio Hrdinů w Pradze, z Thalią Theater w Hamburgu, z Cricoteką i Domem Norymberskim w Krakowie,

z Muzeum Sztuki Nowoczesnej w Warszawie, z Instytutem Teatralnym im. Z. Raszewskiego w Warszawie, z Komuną Warszawa. Istotnym nurtem w twórczości dr Igi Gańczarczyk są projekty społeczno-artystyczne adresowane do dzieci, realizowane m.in. w Teatrze Łąźnia Nowa oraz w Galerii Bunkier Sztuki, a także projekty tworzone z potrzeby stwarzania przestrzeni, w której silnie obecny jest głos kobiet i dziewczyn, wśród nich „Lady Dada” inspirowana biografią Elsy von Freytag-Loringhoven czy „Wku***ona TV” – będąca reakcją artystyczną na zaostrzenie ustawy aborcyjnej.

Przebogaty jest dorobek naukowy Pani dr Igi Gańczarczyk obejmujący m.in. udział w wielu warsztatach dramaturgicznych i konferencjach naukowych, programach badawczych, współpracę z wieloma polskimi i zagranicznymi instytucjami artystyczno-badawczymi, współpracę z branżowymi pismami, takimi jak „Didaskalia. Gazeta Teatralna”, „Polish Theatre Journal”, „Widok. Teorie i Praktyki Kultury Wizualnej”, „Pamiętnik Teatralny”. W 2013 roku Pani Iga Gańczarczyk uzyskała stopień doktora sztuki teatralnej nadanego uchwałą Rady Wydziału Reżyserii Dramatu Państwowej Wyższej Szkoły Teatralnej im. Ludwika Solskiego w Krakowie (obecnie Akademii Sztuk Teatralnych, im. Stanisława Wyspiańskiego w Krakowie) na podstawie rozprawy „Od rekonstrukcji do mistyfikacji i z powrotem” napisanej pod kierunkiem promotorskim prof. Krystiana Lupy.

Pani dr Iga Gańczarczyk ma bogate doświadczenie pedagogiczne. Od 2009 roku prowadziła zajęcia na Wydziale Reżyserii i na Wydziale Aktorskim Państwowej Wyższej Szkoły Teatralnej w Krakowie (obecnie AST) w ramach zajęć z „Pracy nad tekstem własnym” i „Dramatu najnowszego” oraz przedmiotu „Performatyka”. Od 2013 roku Pani Iga zatrudniona jest na stanowisku adiunktki na Wydziale Reżyserii Dramatu AST, gdzie prowadzi dwa kursy: „Adaptacje” na I roku WRD i „Pracę nad tekstem własnym” na III WRD. W latach 2016- 2021 pełniła funkcję Prodziekanki Wydziału Reżyserii Dramatu w Akademii Sztuk Teatralnych im. Stanisława Wyspiańskiego w Krakowie, opiekując się programem specjalizacji dramaturgicznej i wprowadzając reformy programowe polegające na wyrównaniu programów studiów reżyserskich i dramaturgicznych.

Ważnym osiągnięciem dramaturgicznym dr Igi Gańczarczyk jest powołanie do życia w 2016 roku Pracowni Dramaturgicznej pełniącej funkcję artystyczno-badawczego think-thanku, skupiającego osoby studiujące na Wydziale Reżyserii Dramatu AST, a także wykładowczynie i wykładowców. Celem grupy jest praca na rzecz rozwoju dramaturgii i archiwizacji projektów dramaturgicznych.

Przedstawiony w postępowaniu dorobek artystyczny i naukowy oraz dzieło – scenariusz i dramaturgia spektaklu „Środula. Krajobraz Mause” w reżyserii Remigiusza Brzyka, zrealizowanego w Teatrze Zagłębia w Sosnowcu (premiera 28 października 2022 roku) stanowią istotny wkład w rozwój dyscypliny artystycznej sztuki filmowej i teatralnej. Popieram wniosek o nadanie Pani dr Idzie Gańczarczyk stopnia doktora habilitowanego. Kandydatka w mojej opinii spełnia wymagania określone w art. 219 ust. 1 pkt 2 ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz. U. z 2021 r. poz. 478 z późn. zm.).

A handwritten signature in blue ink, reading "Antoni Buzowski". The signature is written in a cursive, flowing style.